

Прогресивна медична думка в Росії у період підготовки та проведення революції 1905—1907 рр.

Р. Я. Бенюмов, К. О. Лисенко і Н. К. Стацек

Наприкінці XIX і на початку XX ст. революційний робітничий рух у Росії набув величезних розмірів і відчувався в усіх галузях суспільного життя, в тому числі і в галузі науки.

Апологети загниваючого капіталізму були в той час зацікавлені насаджувати в науці, зокрема в медицині, різні реакційні теорії, покликані в тій чи іншій формі виправдати існуючий соціальний лад, показати його закономірність і «непорушність», звести причини соціальної нерівності до суто біологічних факторів.

Медицина, як всі інші науки, була поставлена на службу цьому соціальному замовленню панівних класів. Агностицизм у філософії, «неодарвінізм» і «неоламаркізм» у природознавстві, глибоко реакційна течія — «назад до Гіппократа» у медицині — все це було виразом реакційної ідеології правлячої верхівки буржуазії у різних галузях науки.

Проте пропаганда лженаукових, реакційних теорій в роки, що передували революції 1905—1907 рр., натрапляла на великі труднощі. Під впливом революційного робітничого руху, на основі марксистсько-ленінської філософії, марксистсько-ленінського наукового методу пізнання розвивалася передова матеріалістична наука.

В цих умовах же не можна було насаджувати ідеалізм шляхом відкритого, неприхованого насильства, як це робилося в середні віки, в роки інквізиції. Хоч боротьба проти матеріалізму в науці в умовах капіталізму набула ще більш гострого характеру, форми цієї боротьби стали іншими.

В кінці XIX ст. ідеалістам у боротьбі з побідоносним матеріалізмом доводилося вже маскуватися, вишукувати такі теорії, які, маючи зовні матеріалістичну форму, справді були ідеалістичними. Це, звичайно, утруднювало можливість викриття цих теорій, виявлення їх реакційної суті.

Яскравим прикладом можуть бути теорії Маха і Авенаріуса, які підтримувались в Росії деякими марксистами. В. І. Ленін у своїй книзі «Матеріалізм і емпіріокритицизм» до кінця викрив реакційну суть «махізму».

Реакційні теорії в усіх галузях знання, в тому числі і в медицині, буржуазія поширювала з особливою силою в роки, що передували першій російській революції. Реакційні вчені взяли на своє озброєння старі, давно забуті ідеалістичні теорії. Такі твори лікарів-реакціонерів, як «Трактат про нерівність людських рас» Де-Робіно, що вийшов ще в 60-х роках XIX ст., статті австрійського ченця Григорія Менделя про передачу спадкових ознак, італійського лікаря-психіатра Ломброзо про природжену злочинність, були цілком побудовані на антинаукових ідеалістичних концепціях, які наприкінці XIX і на початку XX ст. широко використовувались для обґрунтування расистських теорій загниваючого

капіталізму і ста-
у біології та меди-

Так, наприкінці
рекламувались лже-
захворювань у зв'я-
прихильники цих «
широких мас від с-

Висунуті аполо-
ли спрямовані на т-
Теорія Ломброзо пр-
злочини зв'язані не-
особливостями злоч-

Західноєвропей-
няли на щит вкрит-
Ця теорія була під-

Виходячи з те-
створили наприкінці
лог Гальтон назван-
збереження вищої
доводили біологічну
грунтувати найбільш
ну неповноцінність

Саме з цих «те-
сти. Знищення мілі-
своєрідним застосу-
про перевагу німець-
расами.

Слід відзначити
ли ряд цінних науко-
алістичних теорій. І-
ріалістами». До них
Ф. Енгельса, що «з-
роди, які в нього ві-

Пастер і Клод
своїми науковими в-
матеріалами завдали
чення у побідоносній
че розроблення вчен-

Починаючи з др-
дали ряд нищівних
них. Серед найвизна-
і послідовних пред-
знавства XIX і поча-
К. А. Тімірязєву, І.

У 1863 р. був с-
флекси головного мо-
ше, що його праця с-
він утворює пере-
демократів Герцена,
теріальність світу, п-
зок як орган мислен-

Червоною нитко-
про те, що все психі-
редовищем і ним спр-

капіталізму і стали першоджерелами для багатьох реакційних теорій у біології та медицині.

Так, наприкінці XIX ст. в галузі медицини всіляко поширювались і рекламувались лженаукові теорії про схильність людини до тих чи інших захворювань у зв'язку з її природженою біологічною будовою. Автори і прихильники цих «теорій» прагнули довести незалежність захворювань широких мас від соціальних факторів.

Висунуті апологетами панівних класів різні теорії «конституції» були спрямовані на те, щоб теоретично обґрунтувати панування буржуазії. Теорія Ломброзо привела до безглузлого реакційного твердження, нібито злочини зв'язані не з соціальним устроєм суспільства, а з біологічними особливостями злочинця.

Західноєвропейські реакційні біологи знову витягли на світло і підняли на щит вкриту цвіллю горезвісну «теорію спадковості» Менделя. Ця теорія була підхоплена і деякими російськими біологами.

Виходячи з теорії про передачу спадкових ознак, буржуазні вчені створили наприкінці XIX ст. «науку», яку її засновник англійський біолог Гальтон назвав євгенікою. Євгеніка — це «вчення» про існування і збереження вищої раси людей, покликаних керувати світом. Євгеністи доводили біологічну нерівність різних соціальних класів, намагались обґрунтувати найбільш безглузду і реакційну думку про розумову і фізичну неповноцінність так званих «простих людей» — робітників і селян.

Саме з цих «теорій» і вивели свою расову доктрину німецькі фашисти. Знищення мільйонів людей у печах Майданека і Освенціма було своєрідним застосуванням на практиці страхітливих людоджерських теорій про перевагу німецької раси, нібито покликаної панувати над іншими расами.

Слід відзначити, що наприкінці XIX ст. деякі вчені-ідеалісти зробили ряд цінних наукових відкриттів, які підривають основи їх власних ідеалістичних теорій. Це ті вчені, яких В. І. Ленін назвав «стихійними матеріалістами». До них повністю можна застосувати влучне зауваження Ф. Енгельса, що «з богом ніхто не поведівся гірше, ніж дослідники природи, які в нього вірять».

Пастер і Клод Бернар, незважаючи на їх ідеалістичний світогляд, своїми науковими відкриттями і зібраними ними цінними фактичними матеріалами завдали серйозного удару ідеалізму. Але вирішальне значення у побідоносній боротьбі з ідеалізмом і реакцією в науці мало творче розроблення вчення Маркса — Енгельса В. І. Леніном.

Починаючи з другої половини XIX ст., передові російські вчені завдали ряд нищівних ударів по ідеалістичних концепціях буржуазних вчених. Серед найвизначніших учених-природознавців, найбільш передових і послідовних представників прогресивного матеріалістичного природознавства XIX і початку XX ст., перше місце належить І. М. Сеченову, К. А. Тімірязеву, І. В. Мічуріну, І. І. Мечникову та І. П. Павлову.

У 1863 р. був опублікований безсмертний твір І. М. Сеченова «Рефлекс головного мозку». У короткій передмові до своєї книги автор пише, що його праця спрямована проти ідеалізму і метафізики в науці, що він утверджує передові ідеї філософського матеріалізму революційних демократів Герцена, Чернишевського, Добролюбова і Писарева про матеріальність світу, первинність матерії і вторинність свідомості, про мозок як орган мислення.

Червоною ниткою у «Рефлексах головного мозку» проходить думка про те, що все психічне життя людини тісно пов'язане з навколишнім середовищем і ним спрямовується. В цій думці відбите найважливіше по-

ложення Сеченова про значення взаємодії середовища та організму для його психічної діяльності.

В «Рефлексах головного мозку» міститься багато визначних думок і положень, що мають величезну наукову цінність для різних галузей науки. Наполегливо працюючи над проблемами, поставленими ним у «Рефлексах головного мозку», Сеченов прийшов до ряду висновків, що мають безпосереднє відношення і до психології.

У своїй класичній статті «Кому і як розробляти психологію» він переконливо показав безглуздість тверджень психологів-ідеалістів, що людина як істота тілесна підпорядкована законам матеріального світу, а як істота духовна — не підлягає цим законам.

Він показав, що вивчення психології нерозривно зв'язане з вивченням м'язових рухів.

Еволюційний підхід Сеченова до аналізу складних психічних процесів дістав яскравий вираз в його праці «Елементи думки», в якій показано значення вчення Дарвіна для матеріалістичного трактування психологічних явищ.

Сеченов гаряче виступав проти реакціонерів-антидарвіністів, що намагались вихолостити з дарвінізму його матеріалістичний вміст.

І. М. Сеченов був основоположником нової галузі науки — фізіології праці, яку раніше ніхто не розробляв. У 80—90-х роках минулого сторіччя він пише ряд праць, присвячених вивченню причин стомлення при надмірній роботі і проблемі боротьби з втомою. У 1895 р. Сеченов опублікував статтю «Фізіологічні критерії для встановлення тривалості робочого дня», яка була першою науковою працею у світовій літературі з цього дуже актуального питання.

Слід особливо підкреслити, що в епоху найжорстокішої реакції кінця XIX ст. Сеченов виступив палким захисником інтересів робітничого класу, пристрасним пропагандистом восьмигодинного робочого дня.

На підставі старанно проведених досліджень він показав фізіологічну необхідність найсуворішої регламентації годин роботи і відпочинку людини, необхідність організації роботи в обсязі, що виключає перевтому.

Цими визначними дослідженнями великий російський фізіолог поклав початок працям інших учених і насамперед радянських фізіологів, які, використавши наукову спадщину І. М. Сеченова, розв'язали, у відповідності з вказівками Комуністичної партії, ряд актуальних проблем фізіології організму в умовах праці і розробили найбільш раціональний режим праці і відпочинку.

І. М. Сеченов один з перших виступив з різкою критикою клітинної теорії Вірхова. Він писав: «Вчення Вірхова, нібито клітина — гегемон, — це абсурд. Навпаки, організм — гегемон клітин. Теорія Вірхова — найбільш вузький анатомізм».

Це було сказано Сеченовим у ті дні, коли теорія Вірхова була особливо поширена, коли вона була прапором буржуазної науки.

Сеченов викрив ідеалізм і містицизм реакціонера Кавеліна, якого Ленін назвав одним з найогидніших типів ліберального хамства.

Сеченов різко критикував ідеалістичне вчення Канта про залежність об'єкта пізнання від пізнаючого суб'єкта, тобто про нібито властиві людині форми здорового розуму, які він вносить у пізнаваний об'єкт.

Матеріалізм Сеченова, як і матеріалізм інших передових вчених того часу, звичайно, не був позбавлений недоліків. Так, доводячи залежність волі людини від об'єктивних зовнішніх причин, Сеченов не показав її зумовленості соціальними факторами. Те саме стосується і розуміння суті мислення, свідомості людини.

Вчення І. М. Сеченова та І. П. Павлова про роботу великих півкуль

головного мозку зна-
інших російських вче-

Суспільно-політи-
лись під безпосередн-
найновіших досягненн-
ріаліст, Тімірязев пр-
проти віталізму, вейс-
гічній науці. Боротьб-
антидарвінізму була
тичних сил проти сил
удару по намаганнях
відновити біблійську
цієї боротьби матеріа-
стало в Росії дедалі г-

Боротьба проти в-
творах К. А. Тімірязе-
талізм не вносить ніч-
ва вони є переспівом
лістичного вчення пр-
теорії вейсманістів є н-
фізичних теорій префс-

Тімірязев викрив
показав, що справжн-
при капіталізмі, прищ-
би з існуючим соціал-

Боротьба Тіміряз-
ідейних основ капітал-

Революційні пере-
зв'язку з його безпосе-
в перші десятиріччя н-
люційно-демократично
матеріалістичної біоло-
ку XX ст. ця участь по-
участь у громадському
ухвали ради Сільсько-
студентів за їх політи-
летовим та іншими пр-
люційних виступів від-

Царський уряд у
звані «тимчасові прави-
Коли професорам ака-
виконання, Тімірязев
мент.

В кінці 1904 р. Ті-
люційного піднесення
Артура і взагалі до ро-
його позиція з цього п-
Великий вчений висло-
війні може піти на кор-
мом. Такою перемогою
кратичної республіки.
леного університету»,

У перші роки XX
поширення реакційне-
манізму-менделізму, й

головного мозку значно сприяло зміцненню матеріалістичних поглядів інших російських вчених, зокрема Климента Аркадійовича Тімірязєва.

Суспільно-політичні і філософські погляди К. А. Тімірязєва склались під безпосереднім впливом революційно-визвольного руху в Росії і найновіших досягнень природознавства. Як переконаний, свідомий матеріаліст, Тімірязєв провадив гостру послідовну боротьбу за дарвінізм, проти віталізму, вейсманізму та інших ідеалістичних напрямів у біологічній науці. Боротьба Тімірязєва та інших російських дарвіністів проти антидарвінізму була однією з ділянок боротьби революційно-демократичних сил проти сил реакції і мракобісся. Вона завдала серйозного удару по намаганням церковників і ідеалістів спростувати дарвінізм і відновити біблейську легенду про створення світу богом. В результаті цієї боротьби матеріалістичне вчення про розвиток органічного світу стало в Росії дедалі глибше проникати в суспільну свідомість.

Боротьба проти віталізму дістала широке відображення майже в усіх творах К. А. Тімірязєва з питань біології. Тімірязєв показав, що неовіталізм не вносить нічого нового в порівнянні із старим віталізмом. Обидва вони є переспівом середньовічної схоластики і аристотелівського ідеалістичного вчення про ентелехію. Тімірязєв зазначав, що спекулятивні теорії вейсманістів є не що інше, як пережиток модних у XVIII ст. метафізичних теорій преформацій.

Тімірязєв викрив мальтузіанські концепції деяких «дарвіністів» і показав, що справжньою їх метою є виправдати голод і зубожіння мас при капіталізмі, прищепити трудящим думку про безнадійність їх боротьби з існуючим соціальним ладом.

Боротьба Тімірязєва за дарвінізм була водночас боротьбою проти ідейних основ капіталістичного ладу.

Революційні переконання Тімірязєва розвивались і міцніли в тісному зв'язку з його безпосередньою участю у визвольному русі в країні. Якщо в перші десятиріччя наукової діяльності його участь у діяльності революційно-демократичного табору обмежувалась боротьбою за розвиток матеріалістичної біології, то з 80—90-х років XIX ст. і особливо з початку XX ст. ця участь починає виходити за ці рамки. Тімірязєв бере активну участь у громадському житті студентства. У 1880 р. він виступив проти ухвали ради Сільськогосподарської академії про виключення чотирьох студентів за їх політичні переконання. В 1887 р. він разом з проф. Столетовим та іншими професорами врятував учасників студентських революційних виступів від поліцейської розправи.

Царський уряд у відповідь на виступи студентів видав у 1899 р. так звані «тимчасові правила» про «віддання в солдати студентів-страйкарів». Коли професорам академії було запропоновано прийняти ці правила до виконання, Тімірязєв рішуче відмовився підписати цей реакційний документ.

В кінці 1904 р. Тімірязєв з задоволенням відзначає нову хвилю революційного піднесення в країні. Ставлення Тімірязєва до падіння Порт-Артура і взагалі до російсько-японської війни дає підстави вважати, що його позиція з цього питання склалася під впливом більшовицької партії. Великий вчений висловлює впевненість, що поразка царського уряду у війні може піти на користь народові для досягнення перемоги над царизмом. Такою перемогою Тімірязєв вважав встановлення в країні демократичної республіки. Про це він писав у своїй статті «На порозі оновленого університету», написаній у вересні 1905 р.

У перші роки XX ст., коли на Заході з'явилося і дістало великого поширення реакційне «вчення про спадковість», відоме під назвою вейсманізму-менделізму, його підхопили в Росії деякі кола вчених-ідеалі-

стів. Першими, хто відверто виступив проти цього вчення, були К. А. Тімірязєв та І. В. Мічурін.

Вивчаючи процеси розвитку в природі, Мічурін пристрасно боровся проти менделістів-вейсманістів, які заперечували велику роль зовнішнього середовища у формуванні сільськогосподарських рослин. На тисячах дослідів над рослинами Мічурін довів, що успадковуються не тільки властивості, ознаки і якості їх найближчих родичів, але й ті зміни, які сталися в результаті господарської діяльності людини і впливу зовнішнього середовища.

Центральною проблемою в мічурінській теорії є пізнання природи спадковості і мінливості організму та обґрунтування способу керування цими властивостями в потрібному людині напрямі.

Мічурін розгромив «закони» Менделя і спекулятивні гіпотези Морґана. Він виступив проти всіх проявів ідеалізму і метафізики в біології.

Ідеалістичну теорію мутацій голландського біолога Гуго де-Фріза у свій час рішуче відкинув Тімірязєв. Вслід за Тімірязєвим і разом з ним проти цієї хибної теорії виступив і Мічурін.

Багато теоретичних положень Івана Володимировича Мічуріна є далшим творчим розвитком вчення Дарвіна. Але було б неправильно розглядати мічурінську матеріалістичну біологію тільки як продовження теорії Дарвіна. Мічурінське вчення є якісно новим, вищим етапом у розвитку матеріалістичної біології. Корінна відміна мічурінського дарвінізму від теорії самого Дарвіна полягає в тому, що вчення Мічуріна повністю побудоване на принципах діалектичного матеріалізму, а також в тому, що замість пасивного пояснювання законів розвитку органічного світу воно є теорією і практикою цілеспрямованого революційного перетворення тваринного і рослинного світу.

Дарвін завдав сильного удару по теології, але він не міг зовсім викоренити ідеалізм з біології, оскільки його загалом матеріалістичне вчення має абстрактно-теоретичний, споглядальний характер.

Мічурінське ж розуміння біології розвитку рослин і мічурінські методи перетворення організмів не тільки істотно збагачують і конкретизують матеріалістичне розуміння живої природи, але й завдають смертельного удару по ідеалізму.

Погляди І. В. Мічуріна про нерозривний взаємозв'язок організму із зовнішнім середовищем повністю збігаються з основними науковими ідеями великого російського фізіолога І. П. Павлова.

Павлов неодноразово зазначав, що на формування його світогляду величезний вплив справили російська класична філософія і матеріалістичне природознавство. Він жив і дихав атмосферою, створеною Герценом, Бєлінським, Добролюбовим, Чернишевським, Писарєвим і Сеченовим. Усе своє свідоме життя Павлов боровся проти віталізму в біології, проти ідеалізму. Він обстоював тільки єдиний світогляд — матеріалістичний. Павлов створив матеріалістичну теорію вищої нервової діяльності і вважав своїм найважливішим завданням — викрити і спростувати ідеалістичні погляди на психіку людини і тварини. Це завдання він блискуче розв'язав, показавши себе непримиренним войовничим матеріалістом.

Павлов вщент розгромив ідеалістичні концепції Шеррінгтона, Келера, Боєра, Жане, Вудворса, Лешлі-Кречмера і багатьох інших буржуазних вчених. Відомо, наприклад, що, прочитавши книгу Шеррінгтона «Мозок і його механізм», Павлов різко розкритикував автора за його явний ідеалізм махістського характеру і шпенглерівську містику. «Як це можна зрозуміти, — говорив Павлов, — що тепер фізіолог ще не впевнений, чи

має нервова діяльність уявлення».

Не менш різкій критиці піддав праці німецького

«...Келер, — писав Павлов, — який не може миритися з тим, що цю проблему на собаках роз'яснити неможливо».

Павловське вчення

рії, які проповідують ідеалізм. Тому зрозумілі та шалені ідеї нової науки зустріли мати, які підриває коріння ідеалізму.

На основі величезного підґрунтя під час багаторічної роботи Павлов здійснив перероблення головних впливом зовнішніх факторів.

Вчення І. П. Павлова підтвердженням правильності матеріалістичного філософського методу організованої матерії — організму, який не може бути зброєю нашої ідеології ідеалізму в науці.

І. П. Павлов завжди виступав проти улавлених західних ідеалістичних, за всілякі дуалістичні тенденції.

Поряд з іншими свідомими вченими проти ідеалізму і мраків ідеології Ілля Ілліч Мечников. Своїми працями Ломоносова, інших російських природознавців, Царський уряд і російська держава Мечникова «політично» перешкодили І. І. Мечникову змушувати передових російських вчених перебудувати межі батьківщини.

Філософською основою вчення Мечникова є ідеалізм. Всі різновидності ідеалізму Мечников вважав основою для суспільного розвитку. Мечников виходив з визнання матеріалістичного світу він розглядав як процес неперервного процесу неперервного процесу основою своїх досліджень.

Велика роль Мечникова в біології, основи якої заклали біологами І. М. Сеченов, І. П. Павловим, К. А. Тімірязєвим, одним з передових пристрасних віталізму. Критика Мечникова спрямована проти реакції.

У протилежність Віталізму, зашкідливість ідеології, роботоборні агенти, І. І. Мечников, що воно є пристосуванням до знищення шкідливих речей.

має нервова діяльність відношення до розуму? Це є чисто дуалістичне уявлення».

Не менш різкій критиці з позицій войовничого матеріалізму Павлов піддав праці німецького психолога Келера.

«...Келер, — писав Павлов, — запеклий аніміст, він ніяк не може примиритися з тим, що цю душу можна взяти в руки, взяти в лабораторію, на собаках роз'яснити закони її діяльності. Він цього не хоче допустити».

Павловське вчення вцент розбиває всілякі ідеалістичні, містичні теорії, які проповідують насамперед англо-американські реакційні вчені. Тому зрозумілі та шалена злоба і ненависть, з якими ідеологи буржуазної науки зустріли матеріалістичне вчення І. П. Павлова, що остаточно підриває коріння ідеалістичних поглядів у біології.

На основі величезного незаперечного фактичного матеріалу, здобутого під час багаторічних наукових досліджень, Павлов довів можливість перероблення головних спадкових властивостей нервової системи під впливом зовнішніх факторів і методичного перевиховання організму.

Вчення І. П. Павлова про вищу нервову діяльність є блискучим підтвердженням правильності основного положення марксистсько-ленінського філософського матеріалізму, що мислення є продуктом високоорганізованої матерії — мозку. Матеріалістичне вчення Павлова — це могутня зброя нашої ідеологічної боротьби з усіма проявами реакційного ідеалізму в науці.

І. П. Павлов завжди з властивою йому гостротою громив усіх, навіть уславлених західноєвропейських учених, за найменші прояви ідеалізму, за всілякі дуалістичні концепції, за відхід від матеріалізму.

Поряд з іншими своїми великими співвітчизниками активну боротьбу проти ідеалізму і мракобісся в кінці XIX і на початку XX ст. провадив Ілля Ілліч Мечников. Світогляд Мечникова також формувався під впливом праць Ломоносова, Герцена, Чернишевського, Писарева, Сеченова та інших російських природознавців-матеріалістів і революційних демократів. Царський уряд і реакційні кола російського суспільства вважали Мечникова «політично неблагонадійним» і всіляко переслідували його. І. І. Мечников змушений був емігрувати з Росії і поділити долю багатьох передових російських учених того часу, які жили і працювали поза межами батьківщини.

Філософською основою наукової діяльності Мечникова був матеріалізм. Всі різновидності ідеалістичної філософії, релігійні забобони і марновірство Мечников вважав неспроможними, антинауковими і шкідливими для суспільного розвитку. Великий вчений в усій своїй діяльності виходив з визнання матеріальності і вічності світу. Історію органічного світу він розглядав як історію розвитку від простого до складного, як процес неперервного прогресу. Цей діалектичний підхід Мечников зробив основою своїх досліджень з зоології, ембріології і медицини.

Велика роль Мечникова у боротьбі за науково-матеріалістичну біологію, основи якої заклали Чарльз Дарвін. Разом з великими російськими біологами І. М. Сеченовим, В. О. Ковалевським, А. О. Ковалевським, І. П. Павловим, К. А. Тімірязевим, І. В. Мічурінім — І. І. Мечников був одним з передових пристрасних борців за дальший творчий розвиток дарвінізму. Критика Мечниковим недоліків вчення Дарвіна своїм вістрям спрямована проти реакційних ідей вейсманістів.

У протилежність Вірхову та його послідовникам, які вважали, що запалення є шкідливою для життя організму реакцією на зовнішні хвороботворні агенти, І. І. Мечников у своєму вченні про запалення показав, що воно є пристосувальною реакцією, спрямованою на нейтралізацію і знищення шкідливих речовин, які потрапили в організм.

Створена Мечниковим теорія імунітету виходить з положення про єдність організму. Фагоцитарна реакція, за Мечниковим, є реакцією цілісного організму; несприйнятливість залежить від стану організму в цілому, від його фагоцитарної здатності і від стану нервової системи.

Праці Мечникова з питань патології й імунології відіграли велику роль у боротьбі з метафізичними та ідеалістичними поглядами, що панували тоді в медицині, і мали величезний вплив на дальший розвиток медичних наук. Разом з працями І. М. Сеченова, І. П. Павлова та інших видатних російських учених вони становлять фундамент, на якому ґрунтується радянська медицина, зокрема радянська імунологія.

Мечников розглядав ідеалістичний світогляд як гальмо в прогресивному розвитку людства. Він закликав усіх прихильників людського прогресу активно боротися проти ідеалістичного світогляду, в якій би формі він не проявлявся, і різко таврував тих, хто намагався применшити значення матеріалістичної науки для подолання необґрунтованих релігійних і метафізичних теорій.

З особливою силою Мечников виступав проти релігійно-філософської різновидності ідеалізму — містицизму.

В умовах реакційного самодержавного ладу, який усіма засобами насаджував у країні релігійно-ідеалістичний світогляд і по-звірячому придушував найменші прояви матеріалістичної думки, передові вчені Росії на чолі з Сеченовим, Тимірязєвим, Мічуріним, Павловим і Мечниковим мужньо боролися проти релігійно-ідеалістичних поглядів, обстоювали і обґрунтовували матеріалістичне розуміння природи, сміливо і стійко захищали та розвивали матеріалістичний напрям у біології і медицині, збагачували вітчизняну і світову науку новими визначними досягненнями.

ЛІТЕРАТУРА

- Панкратова А. М., Первая русская революция 1905—1907 гг., Госполитиздат, 1951.
- «Революция 1905—1907 років на Україні», Збірник документів, Укрдержполітвидав, Київ, 1949.
- Философские вопросы современной биологии, Сборник статей, Изд-во АН СССР, М., 1951. Из истории русской философии, сборник статей, Госполитиздат, 1949.
- Очерки истории медицинской науки и здравоохранения на Украине, Госмедиздат УССР, Киев, 1954.
- Платонов Г. В., Мировоззрение К. А. Тимирязева, Изд-во АН СССР, М., 1951.
- Великий ученый, борец и мыслитель (к 100-летию со дня рождения К. А. Тимирязева), Сборник статей, Изд-во АН СССР, М.—Л., 1943.
- Острянин Д. Ф., Мировоззрение И. И. Мечникова, Харьков, 1948.
- Острянин Д. Ф., И. И. Мечников и его борьба против идеализма и религии, изд-во «Знание», М., 1953.
- Хижняк В. В., Вайнраух Г. М., Хижнякова Н. В., Творчество И. И. Мечникова и литература о нем, Медгиз, М., 1951.
- Кассирский И. А., Проблемы и ученые, Медгиз, М., 1948.
- Гремяцкий М. А., И. И. Мечников, изд-во «Молодая гвардия», 1945.
- Мичурин И. В., Соч., т. I, Госиздат с.-х. лит., М., 1948.
- Калужский Ю. Я., Учение Мичурина и советская литература, Крымиздат, 1949.
- Рубашевский А. А., Диалектический материализм — философская основа учения И. В. Мичурина, изд-во «Правда», М., 1950.
- Сеченов И. М., Автобиографические записки, Изд-во АМН СССР, 1952.
- Каганов В. М., Мировоззрение И. М. Сеченова, Госполитиздат, 1948.
- Петрушевский С. А., Философские основы учения И. П. Павлова, Изд-во АН СССР, М.—Л., 1949.

Київський медичний інститут ім. акад. О. О. Богомольця,
кафедра історії медицини.

Вклад Петра

В працях Б. М. ... розглянута наукова д... Горського (1764—184... роль як основополож... фізіологічного харак... фізіології висвітлені... Тимчасом в прац... І. П. Павлова, істор... починається з діяль... сором кафедри анато...

В монографії Х... в России» першому... незаслужено мало м... після себе ряд цінни... сав перший російськ... фізіологічного харак... фізіології Загорський

Безперечно, що і... ням. Проте факти п... інтерес і до фізіоло... успішно прочитаних... ній Академії, присвя... зиологическое изъясн...

На протязі усієї... стежить за успіхами... ціальних повідомлен... статей іноземних авт... хами експерименталь... в той час в Росію ре... шлях голого раціона... ність праць П. А. З... дослідний шлях розв...

До цієї категор... «Опыты и наблюдени... ных веществ и к от... твоядействующих хи... «О животных соках»... из желудка в кровь... называемых, и деяте...